

המשנה ממשיכה לעסוק בדיני שחרור עבד כנעני. אדון שמוכר את עבדו לעובד כוכבים, או שמוציא את עבדו מחוץ לארץ, אזי משתחרר העבד, וכך לשון המשנה (שם מג):

המוכר עבדו לעובדי כוכבים או לחוצה לארץ - יצא בן חורין.

ננסה בענ"ד לגעת בנושא הראשון שבמשנה: א. עבד שמשתחרר משום שנמכר לעכו"ם. ב. עבד שמשתחרר משום שנמכר לחו"ל (נעין בדף מד בע"ה).

המוכר עבדו לעובד כוכבים, יצא העבד לחירות. והרי יש לשאול, איך העבד יצא לחירות? הרי הוא משועבד לעכו"ם!

רש"י ביאר שאם יברח העבד מן העובד כוכבים, או שפדה אותו אדונו מהעכו"ם, אזי יצא לחירות וזה לשונו (ד"ה יצא):

אם ברח מן העובד כוכבים או שקנסוהו ב"ד לפדותו כדאמר לקמן דקונסים אותו לפדותו וכשיפדנו לא ישתעבד לו וקנס חכמים הוא הואיל והפקיעו מן המצות.

אמנם הריטב"א חולק על רש"י, וסובר שאי אפשר לקנוס את האדון לשחררו שהרי דבר זה לא כתוב במשנה. ע"כ מבאר הריטב"א שמדובר באדון שחשב בדעתו למכור את העבד לעכו"ם ולכן הוא משתחרר, וזה לשונו (ד"ה מתניתין):

פי' דוקא יצא לחירות הוא דאמרין **אבל לפדותו יותר מכדי דמיו בהא לא איירי מתני'..** והשתא אית לן לפרושי יצא לחירות דקתני מתני' מאי היא, איכא מאן דפירש דקנסא דמתני' **היינו דמכי גמר בדעתיה לזבוני לגוים אף על גב דלא זבניה כגון שנתבטלה המכירה שוב אינו רשאי להשתעבד בו דמכי גמר בדעתיה יצא לחירות.**

אמנם גם ביאור זה איננו מפורש במשנה, שאם התבטלה המכירה אזי יוצא העבד לחופשי, למרות שגמר בדעתו למכור את העבד לגוי. ע"כ נראה לבאר את יסוד המשנה עפ"י יסודות הבעלות שעסקנו בהם. כאמור לבעלות יש שתי צורות: א. בעלות שימושית. ב. בעלות עצמית. עבד הנמכר לישראל הוא בבעלותו בשתי הבחינות, הצד השימושי מגיע מתוך הצד העצמי (עיי' צדקת הצדיק שמבאר שהעב משורש נפשו של האדון).

אמנם המכירה לגוי מבטלת את הצד העצמי, ומעבירה את הצד השימושי אל העכו"ם. החידוש הוא שלאדון הגוי אין קניין עצמי בעבד הכנעני, וכך מבאר הט"ז על השו"ע (יו"ד סי' רסז ס"ק מח):

דה"א שיכול לשעבד בו אף על גב שמכרו דעובד כוכבים לא קנה הגוף רק למעשה ידי.

נראה שעפ"י היסוד הנ"ל יש לבאר את הנפקא מינה שמביא רש"י וכן הריטב"א. בריחת העבד או פדיתו מן הגוי, מפקיעה ממנו את הקניין השימושי. ע"כ אין בעבד שום קניין ושעיבוד בגופו, מפני שאין לאדון הגוי בעלות עליו- ולכן איך שהוא יצא מהאדון הישראל הוא יצא לחירות. כלומר, **המוכר עבדו לגוי יצא לחירות עצמית, למרות שהוא עושה עבודה לגוי- בתוך תוכו הוא חופשי.** הריטב"א מחדש שהפקעת הבעלות העצמית, יכולה לקרות גם ע"י מחשבה- ונראה לבאר מפני שהבעלות העצמית היא מאוד עמוקה בנפש, יכול האדם גם ע"י גמירות דעת לנתק את העבד לחירות.